

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. **Маргарита Иванова Чинова**, д.ю.н. по научната специалност 05.05.15 (наказателен процес), преподавател в Софийски университет „Св. Климент Охридски”, Юридически факултет

назначена за външен член на научно жури по конкурса за защита на дисертационен труд за получаване на научно-образователната степен доктор по право с единствен кандидат **Христо Павлов Павлов**, Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”, Юридически факултет, катедра „правни науки”, професионално направление „право” (3.6.), научна специалност „криминалистика” (05.05.19)

Христо Павлов е асистент по криминалистика в Бургаски свободен университет, Центъра по юридически науки. Ръководи семинарните занятия по криминалистика, политика и публична власт, юридически практикум и криминология. Провежда семинарните занятия на високо професионално ниво, с вещина и практическа насоченост. Цели да обогати, както теоретичните познания, така и практическите умения на студентите. Освен това ги мотивира, както и подпомага участието им в студентското научно творчество. Участвал е в подготовката на учебни програми; симпозиуми, конференции, научни сесии; подготовката и написването на учебни помагала. Точно и своевременно изпълнява възложените му задачи. Акуратен със своите колеги и студентите, на които преподава.

Представеният дисертационен труд е на тема – **„Версиите като метод при разследването”**. Той е в обем от 210 стандартни страници, ведно с библиографията за използваната литература и приложения. Дисертацията се състои от увод, изложение в три глави, заключение, списък на използваната литература и седем приложения.

Изследването е актуално. Вярно, че по отделни въпроси на версиите има публикации. Нещо повече публикувано е и монографично изследване на проф. Е. Коцева – „Версии при разследването”. Но тази монография е от преди 12 години и в нея

проблемите са поставени и изследвани от по-различен научен поглед. Не може да се отрече, че поради динамичното развитие на законодателството, наказателноправните науки и в частност криминалистиката, се поставят нови и актуални проблеми, в това число и във връзка с учението за версиите. Проблемите които поставя тематиката за версиите са многобройни и значими. Версиите заемат най-важното, място в процеса на доказване по наказателни дела. Всяко наказателно дело е обречено на неуспех без правилното изграждане и проверка на всички възможни версии. На практика обаче не винаги се оценява значението на правилното им изграждане и проверка. Затова в дисертацията е акцентирането върху организационния и тактическия аспект на ролята на версиите за разследването, а така също и върху познавателната им същност. Актуалността на труда се обуславя и от необходимостта да се изследва теоритичната същност на версията, правилно да се определи нейната същностна природа и да се отграничи от други, сходни познавателни понятия. И в настоящия момент редица постановки от учението за версиите продължават да имат дискуссионен характер. Именно това предпоставя и диктува необходимостта от анализ на съществуващите теоретични постановки по тази проблематика. Полемиката се води коректно и с отдаване на дължимото към вече изразените схващания в теорията и практиката. Търси се новото, проблемното, противоречиво решавано в практиката и доктрината. В труда са използвани както общонаучни методи, като: наблюдение, описание, анализ и синтез, така и специфични методи на изследване: социологически (анкетен), сравнително-правен, логико-юридически.

Трудът се базира на задълбочените теоретични знания на неговия автор и на дългогодишния му практически опит като преподавател по криминалистика. Цитирани са многобройни трудове предимно на български учени и руски автори (164 източника и седем интернет страници). Практиката на съдилищата е била постоянно в ползрението на дисертанта. Тя е анализарана, обобщавана, както и често сочена като аргументация в подкрепа на една или друга дискутирана проблематика. В текста са включени 20 фигури като илюстрационен материал и две таблици. Използвани са 12 казуса

и резултатите от изследване на 80 наказателни дела. За нуждите на проучването са анкетирани 92 разследващи полицаи от ОДМВР – Бургас, Сливен и Ямбол, чиито мнения са обобщени, анализирани и представени в дисертацията, включително в графичен вид.

При оценката на рецензирания труд могат да се открият няколко конкретни направления, които са определящи за неговата **теоретична и практическа значимост**.

Глава първа е посветена на *общата характеристика на версията*.

В тази връзка най-напред, в **параграф първи** е изследвана същността на понятието „версия”. Дисертантът добросъвестно е цитирал дефинициите на понятието „версия”, дадени от български и руски автори, основаващи се на характеристиката на обстоятелствата, по повод на които се изграждат версии, на ролята им в наказателния процес и т. н. Обобщавайки различните становища, са направени сполучливи изводи за съдържателната характеристика на понятието „версия”, като са открити и няколко негови същностни белези – версията е специфичен вид частна хипотеза; тя е обосновано предположение за конкретно, но все още неизвестно обстоятелство, което е непосредствено свързано с разследваното събитие и което има вероятностен характер; версията е криминалистично, а не наказателнопроцесуално понятие; версиите са средство за познание, чрез което се цели разкриване на обективната истина; те представляват логически обосновано предположение във връзка с разследваното събитие, чието формиране и проверка почиват на единен, многостепенен и последователен мисловен процес. Тези обобщения и изводи имат не само доктринерен характер, но и практическо-приложни измерения.

Същият подход е възприет и във **втория раздел**, посветен на видовете версии и критериите за тяхното разграничаване. В тази връзка също са цитирани многобройно число автори, които предлагат една или друга класификация на версиите, в зависимост от един или друг класификационен критерий. В случая обаче не е направен обобщен извод, а е изрезено съгласие, макар и само декларативно с една или друга предложена класификация или съответен критерий. В същото време е

направен опит да се обори едно или друго деление на версиите, за което са изложени и собствени аргументи, като например: класификацията на версиите на обвинителни и оправдателни; на съвместими и несъвместими; на основни и противостоящи; на сложни и прости; на промеждутъчни и окончателни. С някои от изложените допълнителни аргументи на дисертанта може да се съгласим, а други лесно да оборим. Но ценното е собственото виждане и опитът същото да бъде обосновано с едни или други научни аргументи.

В *раздел трети* на тази глава е разграничено понятието „версия” от други сходни понятия като „мисловния модел”, „прогнозата” и „предмета на доказване”. В тази връзка е направен обобщен извод, който има важно теоритично значение, че версията не е равнозначна на предположението при прогнозирането. Не всяко предположение е версия, прогностичното предположение не притежава специфичните особености, въз основа на които може да се заключи, че има версионен характер. Детайлно и изчерпателно са формулирани и разликите между версиите и предмета на доказването.

От особена важност за практиката е изследването в *четвъртия раздел* – за значението на версиите за процеса на разследването. Последователно е разгледано функционалното предназначение на версиите, като са изследвани неговите три – страни познавателен, организационен и тактически. Правилно е обоснованото разбиране, че „познавателната роля на версията се състои не само в това, че чрез нея се изясняват неизвестни на разследващия орган обстоятелства във връзка с извършеното престъпление, но и в това, че с нейна помощ (в процеса на проверката ѝ) е възможно да бъдат открити нови факти, които не са били известни към дадения момент”. Във връзка с организационния аспект на версиите се поддържа, че следствените версии не са елемент от планирането, а са важна основа за извършване на същото. Освен това изчерпателно е изследвана и връзката между версиите и планирането. Все в този смисъл е направен анализ и на мненията на анкетираните разследващи полицаи. Дисертантът е изложил и свои собствени аргументи в подкрепа на поддържаната теза, че „тактическият аспект на функционалното предназначение на версиите се състои

в това, че въз основа на тях могат да бъдат взети определени решения за начина на действие”. Приносен практически момент имат и изводите и обобщенията на докторанта при анализирането на резултатите, получени при анкетното проучване, във връзка със значението на версиите в хода на разследването. Трябва да се съгласим, че е тревожен фактът, че близо една трета от анкетираните разследващи полицаи намират, че досъдебното наказателно производство не е необходимо да се работи по версии.

В глава втора са изследвани *особеностите на мисловния процес при работа с версии*.

Първият раздел е посветен на характеристиката на мисловния процес, свързан с изграждането и проверката на версии. В разработката са изведени и анализирани следните качества на мисловния процес свързан с изграждането и проверката на версии при разследването: широта и задълбоченост на мисловната дейност; критичност и логичност на мисълта; оперативност; обосновааност на съжденията и умозаклученията; последователност и многостепенност на мисловната дейност. Макар и анализът на тези качества на мисловния процес да е твърде схематичен, той е полезен не само като доктринерна постановка, но и като практически резултат.

Във **втория раздел** е разгледан психологическия и логически аспект на процеса по изграждане и проверка на версии. Трябва да се съгласим, че личните качества на органа, който осъществява този познавателен процес са непосредствено свързани с разглеждания проблем. В дисертационния труд са изследвани както опита и интуицията, така и въображението, възприемането, наблюдателността и вниманието. Може да се приеме като принос опитът да се определи същността и характера на обективната връзка между интуитивните предположения и изградените версии. Все в тази връзка, нещо повече, обобщени са критериите за разграничаване на версиите от интуитивните предположения в наказателното производство. Особено ценен е анализът на двете наказателни дела, за да се илюстрират особеностите при формиране на интуитивните догадки в зависимост от това, в кой етап от разследването са

възникнали и като се отчете извършената преди това аналитична дейност.

Евристическия аспект на процеса по изграждане и проверка на версии е поставен на обсъждане в *третия раздел* на тази глава. В тази част на изложението е направен сполучлив опит да се даде отговор на въпроса може ли да се направи връзка между мисловната дейност по построяване и проверка на версии при разследването и евристичното мислене. На този въпрос е даден положителен отговор като са формулирани и пет зависимости в процеса на изграждане и проверка на версиите и евристичното мислене.

В *глава трета* е разгледана проблематиката свързана със *следствените версии в процеса по разкриването на обективната истина при разследването*.

Главният въпрос са проблемите на прехода от вероятност към достоверност при разкриване на обективната истина по наказателните дела и затова те са поставени в *първия раздел* на тази глава. В тази връзка най-напред е изследвана същността на понятията „вероятност“, „достоверност“ и „вариантност“. В тази връзка докторантът е споделил изразеното виждане, че вероятността е критерий, както и общият и необходим признак на възможността. Изведени са и собствени аргументи, за допълнително обосноваване на тази теза. Все в тази връзка е ценно от практическа гледна точка разгледаното следствено дело № 63 от 1999 г., на Окръжна следствена служба – гр. Русе като илюстрация на изложеното за вариантност, вероятност и достоверност при разследването на престъпления. Макар и накратко са изследвани понятията „достоверност и вероятност“ от три гледни точки – гносеологична, логическа и информационна, което има теоретическо значение. Най-важно е изложението за вероятността и разкриването на обективната истина по наказателни дела. Именно затова е полезен и анализа на делото на Върховния съд, за да се обобщи как в случай, че останат неизяснени обстоятелства във връзка с разследването събитие, това винаги поставя под съмнение и разкриването на обективната истина по делото. Като приносен момент може да се оцени и изводът за особеностите на прехода от вероятност към достоверност по пътя към разкриването на обективната истина.

Раздел втори на тази глава е посветен на примерния модел на процеса по изграждане и проверка на следствени версии. Проследени са различните становища във връзка с фазите по изграждането и проверката на версиите. Дисертантът е представил свое виждане за частите на този процес, разделяйки го фази и стадии. Модел на този процес е разработен и представен, и в графична форма. Предложени са три фази: първата – предхождаща изграждането на следствени версии, чиито стадии са: запознаване със следствената ситуация и нейното изследване; анализ и оценка на проблемната ситуация; формулиране на задачи. Втората фаза – изграждането на следствени версии със следните стадии: анализ и синтез на данните, с които разполага разследващият орган; анализ на обобщения опит по разследване на аналогични наказателни дела; анализ на личните знания и опит от разследване на аналогични наказателни дела; изграждане на версии и тяхната конкретизация. И третата фаза – последваща изграждането на следствени версии, с предложени съответни стадии: анализ на изградените следствени версии; анализ на резултатите от проверка на следствията; оценка на резултатите от извършената проверка на следствените версии. Чрез така представения модел действително се внася известна яснота за процеса по изграждането и проверката на следствени версии и може да се оцени като един от приносните моменти в дисертационния труд. Доказателство за това са и резултатите от проведеното анкетно проучване, които показват, че повече от половината от анкетираните разследващи полицаи намират, че изработването на модел, включващ отделните етапи от дейността по изграждане и проверка на следствени версии ще бъде полезен за практиката.

В **раздел трети** са поставени на нарочен анализ принципите и основните правила за построяване и проверка на следствени версии. Подложени са на нарочен научен анализ принципът на обективност, на пълнота и на всестранност в процеса по построяване и проверка на следствените версии. Най-ценното е, че за илюстрация се изследват и редица наказателни дела, като по този начин се посочва как неспазването на тези принципни постановки винаги се отразява негативно на разкриването на обективната истина. Нещо повече, след анализа

на получените данни, от отговорите на анкетираните разследващи полицаи се налага тревожен извод, че не малка част от тях не познават в детайли принципите и правилата за изграждане и проверка на следствени версии. В тази част на изложението са изследвани и обяснени и основните правила за изграждането на следствени версии – те трябва да бъдат съпоставими и алтернативни; трябва да се спазват етапите по тяхното построяване и проверка; трябва да се спазва и правилото за проверка на версиите по степен на вероятност. Отново се разглеждат наказателни дела, за да се докаже направеният извод, че неспазването на тези основни правила винаги се отразява негативно на извършената доказателствена дейност.

В *раздел четвърти* са изследвани предпоставките и факторите за правилното построяване и проверка на следствени версии. В дисертационния труд тези фактори са разгледани в две групи: субективни, които включват знанията, нивото на професионални качества и опита на разследващите органи, и обективни – натрупаната и обобщена информация и практика, свързана с разследване на престъпления. Трябва да се съгласим, че съществува неизменна връзка между изграждането на следствени версии и развитието, обогатяването на следствената практика и обучението на разследващите органи. Ценното е, че с конкретни примери от съдебно-следствената практика, дисертантът е илюстрирал как благодарение на натрупаните знания от практиката и по-точно тези свързани със закономерностите на настъпване на определени обстоятелства при наличието на други известни факти, разследващият орган формира догадка, която впоследствие се превръща в решаваща версия за правилното развитие на процеса. Освен това, особено се настоява за връзката между изграждането и проверката на версии и развитието на криминалистичната наука и се правят няколко предложения за нейното развитие. В тази връзка докторантът споделя идеята за практическата необходимост от обобщаване и анализ на емпирична информация във връзка с извършени престъпления, чрез изучаването на която ще може да бъдат открити типичните черти и закономерни връзки на конкретно разследване – „Практики по разследване на престъпления”. В изготвеното приложение № 3 се предлага съдържанието на такъв

практикум. Предлага се освен това да бъде създаден софтуерен продукт, който да включва синтезирано възможни криминални ситуационни схеми – „Компютърна информационна система от ситуационни схеми”. В нея ще се съдържат примери за мисловно моделиране на обстоятелства при определени данни и изграждане на възможни следствени версии. Чрез предложената идея се цели да бъдат обобщени емпирично проверените и практически приложими решения при разследване на отделни престъпления, за което е изготвено и нарочно приложение № 4. В дисертацията са направени и твърде удачни предложения за усъвършенстване на обучението по криминалистика: създаване на софтуерен продукт за решаване на логически задачи по криминалистика, чието съдържание е уточнено в Приложение № 5; създаването и внедряването при извършване на практически упражнения на софтуерен продукт „Игрово компютърно моделиране на следствени ситуации и изграждане на следствени версии”, чието съдържание също е уточнено в Приложение № 6; изработване и усъвършенстване на методики за провеждане на криминалистични игри в процеса на обучение. По този начин обучаващите действително ще бъдат поставени в условия, близки до реалностите.

Към рецензирания труд могат да се направят и някои **бележки и препоръки.**

*Въпреки утвърденото становище в българската правна литература, докторантът поддържа, че версиите не могат да се делят на обвинителни и оправдателни. Изложените аргументи обаче не са достатъчно убедителни, за да обосноват верността на подобна теза. Основното съображение се свързва с нарушаването на принципа на обективността при делението на версиите на обвинителни и оправдателни. В наказателнопроцесуалната доктрина доказателствата също се делят на обвинителни и оправдателни, а и до момента не е направено възражение, че по този начин се накърнява задължението на държавните органи да бъдат обективни. Изследването, както на обвинителните, така и на оправдателните версии не само, че не може да накърни правилото за обективност, точно обратно този принцип се явява важна гаранция за осигуряване именно на обективно разследване.

*Принципно не е верен изводът, че „под обстоятелства, които са предмет на доказване се приемат само определени факти от обективната действителност, за които трябва да се докаже дали са възникнали в минало време и дали съществуват към конкретния момент” (с. 47). В доктрината никога не е отричано, че предмет на доказване са както минали, така и настоящи факти, както временни, така и перемпторни, както и че е без значение дали са нововъзникнали, новонастъпили, новосъздадени и т.н.

*Изложението за обективната истина би могло да се разшири и по-важно – да се изчисти от някои неточности. Според приетото в дисертацията – „Обективната истина е налице, когато констатациите на органите на досъдебното производство и на съда отразяват правилно действителността” (с. 97). Тези органи обаче правят различни констатации, както във връзка с фактическите обстоятелства, така и във връзка с правните положения. Затова обективната истина е разкрита не когато техните констатации, както приема докторантът, а когато техните фактически констатации съответстват на фактите на обективната реалност, които са били предмет на доказване. Обективната истина е разкрита когато фактите от предмета на доказването са достоверно установени, без значение дали тези вярно установени факти са правилно субсумирани под съответната разпоредба на една или друга правна норма.

*Дисертантът правилно очертава опасностите от проведено едностранчиво разследване. Настоявайки, за това че разследването трябва да се проведе обективно цитира практика, цитира теоретични виждания, изследване на Фондация „Риск Монитор”. Допуснат е съществен пропуск да се акцентира и дебело подчертае, че задължението за обективно разследване е легално, обективно вменено на държавните органи чрез правилото на чл.107, ал.3 НПК и че системното му неизпълнение е основание за дисциплинарна отговорност по смисъла на Закона за съдебната власт.

*Накрая една по-обща бележка – може би защото по темата на дисертационния труд са публикувани множество разработки, това не е позволило на дисертанта да изследва някои въпроси в тяхната дълбочина и на места изложението представлява

преразказ на дефиниции, мнения, тези, виждания и становища на различни автори.

Въпреки направените бележки и препоръки, те не могат да разколебаят убеждението ми, че представеният по конкурса дисертационен труд отговаря на всички изисквания на Закона за развитието на академичния състав в Република България. Той съдържа научни и научноприложни резултати, които представляват принос за науката, и практиката. Този труд е неоспоримо доказателство, че дисертантът притежава задълбочени теоретични знания по право и в частност по криминалистика, както и способност за самостоятелни научни изследвания.

Рецензията дисертационен труд е придобил и необходимата публичност, тъй като по неговата тематика са публикувани една студия, седем статии в български научни списания и две в руски. Публикувани са и три доклада от научни конференции.

Предвид изложеното, като

Заключение – давам положителна оценка на дисертационния труд – „Версиите като метод при разследването” и предлагам Христо Павлов Павлов да получи образователната и научна степен „доктор”.

Рецензент:

М. Чинова